

UDK 811.163.4'373.22(497.16)

Izvorni naučni rad

Vukić PULEVIĆ (Podgorica)

piskovina@gmail.com

UZ PROJEKAT FITONIMI CRNE GORE

U Crnoj Gori do sada nije bilo nijednoga organizovanog poduhvata koji bi se bavio izučavanjem crnogorske fitonimije u punom smislu te riječi. Uglavnom se sve svodilo na uzgredne zabilješke pojedinih autora i parcijalne podatke u knjigama s nekim drugim sadržajima. Da bi projekat *Fitonimi u Crnoj Gori* mogao da što temeljitije otpočne, neophodno je bilo sakupiti što više istorijskih informacija.

Izrada fitonimskoga rječnika izrazito je složen leksikografski poduhvat s obavezujućom multidisciplinarnom kooperativnošću lingvista, botaničara, pa i etnologa (npr. tradicionalističko ljekarstvo). Prije svega Rječnik treba da je cjelovit – da obuhvati sve narodne nazive biljaka koji su u upotrebi u Crnoj Gori, bez obzira na to da li su ta imena autohtona ili uvezena iz drugih krajeva štokavskog područja, ili, pak, dobijena prevodima i kalkovanjem iz stranih jezika. O tome koji će se nazivi biljaka označiti kao prioritetni i standardni, koji kao dubleti, a koji kao sinonimi, predlaže referentni onomastičari botaničke i lingvističke struke. A jedan od glavnih zadataka pred budućim autorima fitonimskog leksikona treba da bude afirmacija onih imena koja su u Crnoj Gori imala široku upotrebu, a vremenom su potiskivana i zamjenjivana invazivnim alohtonim nazivima. Prvjenstveno se treba opredjeljivati za one nazive koji su utemeljeni u crnogorskoj fitotoponimiji.

Ključne riječi: *fitonimi, projekat Fitonimi u Crnoj Gori, crnogorski jezik, autohtona imena, onomastika*

Rad na sakupljanju i proučavanju crnogorske fitonimije otežan je objektivnim problemima, najčešće nerješivim. Na jednoj strani postoje samo oskudni literaturni izvori, često kontradiktorni i neupotrebljivi, što se može zapaziti iz priložene građe. A na drugoj strani, projekat je blokiran nemogućnošću sakupljanja i provjeravanja podataka na samom terenu. Zbog intenzivne urbanizacije, socijalnih raslojavanja i, najblaže rečeno, demografskog haosa,

izgubila su se sva obilježja klasičnog sela. Veoma je teško sresti informatora koji je u stanju da saopšti makar i pojedinačnu fitonimsku informaciju, a kamoli poveći uzorak. Degradacione procese te vrste podsticali su, osim migracija stanovništva, još i neodgovarajući udžbenici i školski programi, mediji, jezička politika, pa čak i namjerno potiskivanje autentičnih crnogorskih oblika kao arhaičnih.

Na primjeru fitonimije, koja je samo jedan djelić u kompleksu crnogorskog jezika, može se sagledati opšte stanje u ukupnoj montenegristici, đe su spregnuti suštinsko nepoznavanje problematike i razne opstrukcije. A sve to od poodavno traje.

Ne može se govoriti o istoriji izučavanja crnogorske fitonimije u punom smislu te riječi, jer nije bilo nijednog organizovanog poduhvata koji bi se bavio ovim problemima. Uglavnom se sve svodilo na uzgredne zabilješke pojedinih autora i parcijalne podatke u knjigama s nekim drugim sadržajima. No, ipak, da bi projekat *Fitonimi u Crnoj Gori* mogao što temeljitije otpočeti, neophodno je bilo sakupiti što više istorijskih informacija, čije nedostatke i protivrječnosti, ako za to uopšte bude uslova, treba postupno rješavati i dopunjavati naknadnim istraživanjima.

Prvu izvornu i relevantnu fitonimsku građu iz Crne Gore sakupio je Vuk Stef. Karadžić i publikovao u kapitalnome djelu *Srpski rječnik*. Simonović, D. (1959: XVII) je izračunao da je Karadžić u drugo izdanje *Rječnika* (1852) unio 1190 imena biljaka. Među njima je najveći broj onih naziva koji nijesu ubicirani, te se prema tome može smatrati da imaju široko rasprostranjenje na štokavskom jezičkom prostoru. Analizirajući nazive biljaka za koje je Karadžić naveo da ih je sakupio u Crnoj Gori, Pulević, V. (2005: 77–122) je konstatovao da je takvih imena oko 200. Među njima su kako one vrste iz autohtone flore, koje žive slobodno u prirodi, tako i one koje se uzgajaju, a bilježio je i nazive biljnih organa. Najviše fitonima sakupio je u Boki Kotorskoj, Grblju, Paštrovićima i Crmnici, dok je jedan broj Karadžić ubicirao nešto uopštenijim odrednicama: „juž.“ (= južno), „prim.“ (= primorje) i „u prim.“ (= u primorju). Karadžić je uložio veliki napor da što potpunije identifikuje biljke pomoću latinskih naziva, pa je, kako to zapisuje Simonović, D. (1959: XVII), često konsultovao botaničara Andriju Volnog iz Sremskih Karlovaca. No, i pored toga, Karadžić je ostavio niz pogrešnih identifikacija i otvorenih problema. Sve to ne začuđuje, jer su u to vrijeme stručna znanja o flori balkanskih zemalja bila veoma oskudna. Postojalo je samo Visianijevo djelo *Flora dalmatica*, čiji je III tom izašao 1852, tj. iste godine kad i drugo izdanje Karadžićeva *Srpskog rječnika*.

Osim propusta pri identifikacijama preko latinskih naziva biljaka, Karadžić se srio i s još većim problemom, a to su homonimi i sinonimi, naročito ovi prvi. Biljke koje nije mogao protumačiti preko latinskih naziva on je objašnjavao frazama, a najčešće laičkim: na crnogorskome (srpskome), njemačkome i latinskome jeziku. Većinu zeljastih biljaka opisuje s „nekakva trava“, tj. „Art Pflanze“ i „herbae genus“, a drvenastih s „nekakvo drvo“ ili „Art Baum“ i „arboris genus“, što ne samo da je nedovoljno za identifikaciju već često izaziva zabunu. U narodnoj nomenklaturi se s „trava“ označava svaka zeljasta biljka, a u stručno-botaničkoj terminologiji isti naziv znači da konkretna biljka pripada familiji trava – *Poaceae* (Pulević, V. 2005: 78).

Ukazaćemo s nekoliko primjera kako su se kasniji leksikografi odnosili prema Karadžićevoj fitonimskoj građi. Bilo da su u pitanju lingvisti bilo botaničari, najčešće su nekritički preuzimali ono što je Karadžić zapisao i protumačio, te su se propusti multiplicirali i proširili kroz brojnu literaturu.

Godine 1879. pojavilo se u Zagrebu obimno leksikografsko djelo *Jugoslavenski imenik bilja* Bohuslava Šuleka, oslonjeno na obimnu arhivsku i literaturnu građu. Autor je i sâm sabirao podatke na terenu. Iz naslova *Jugoslavenski imenik bilja*, kao i iz prve rečenice u uvodu, „da je hrvatski i srpski jezik u opće vrlo bogat...“ vidi se koje je geografsko i jezičko područje Šulek obuhvatio svojim djelom. Najviše građe vezano je za područje Hrvatske, koje je autoru u to vrijeme bilo najpristupačnije. Za ostala *jugoslavenska* područja izvori su malobrojni, ali ipak ima nekoliko značajnih djela iz kojih je Šulek uzimao fitonimsku građu. S područja Slovenije koristio je podatke koje su ostavili: J. Bleiweis, F. Erjavec, H. Freyer, J. Tušek i dr., a za Srbiju oslonio se na obimno djelo V. S. Karadžića, kao i na radove J. Pančića, G. Lazića, J. Miškovića u kojima je našao dosta srpskih naziva biljaka. Kad je u pitanju Crna Gora, Šulek ne navodi nijedan posebni izvor osim Karadžićeva *Srpskog rječnika*, u kojemu se nalazi, kao što je već rečeno, dosta ubiciranih naziva biljaka.

Šulekovo prenošenje naziva biljaka iz Karadžićeva *Rječnika* počesto prate propusti, štamparske greške i druge nepreciznosti, što je zapazio i Simonović, D. (1959: XXXIII). Tako se i nazivi biljaka iz Crne Gore u dosta slučajeva ne mogu u Šulekovo interpretaciji uzimati zdravo za gotovo, bez ponovnog vraćanja na Karadžićev *Rječnik* kao primarni izvor. I pored toga, *Jugoslavenski imenik bilja* važna je literatura za komparativna istraživanja crnogorske fitonimije s dalmatinskom, tim prije što je Šulek sakupio obimnu građu iz šire okoline Dubrovnika.

Od savremenih onomastičara sa prostora bivše države Jugoslavije fitonimiji je najviše bila posvećena Nada Vajs iz Zagreba. Objavila je više teorijskih radova u kojima je razmatrala tvorbu i strukturu fitonima i fitotoponima. Ona iznosi veoma značajan stav o „neprocjenjivoj vrijednosti“ fitotoponima

pri ispitivanju ranijih stanja florističkih i vegetacijskih prilika u nekoj oblasti, što zasniva na činjenici da toponimi bolje odolijevaju zubu vremena nego sama realija, tj. biljke. Tome treba dodati i to da se izvornost fitonima najpouzdanije čuva u fitotoponimima, što potvrđuju brojni primjeri iz Crne Gore. Ugledni primjer predanog i sistematskog rada u složenoj oblasti fitonimske onomastike je kapitalno djelo *Hrvatska povijesna fitonimija* autorke Nade Vajs, objavljeno u Zagrebu 2003. godine, u kojemu je sabrana i objašnjena građa iz najstarijih hrvatskih literaturnih i arhivskih izvora.

Godine 2004. Stanislav Gilić objavljuje u Rijeci obimni leksikon *Rječnik bilja – građa za hrvatsku fitonimiju*. Nazivi biljaka preuzimani su iz savremene botaničke literature, nastale u Hrvatskoj nakon Drugog svjetskog rata. Tako se ovaj leksikon može smatrati nastavkom i dopunom Šulekovog *Rječnika* iz 1879. godine.

Godine 1886. u cetinjskom *Glasi Crnogorca* talijanski botaničar Antonio Baldacci u nekoliko nastavaka objavio je floristički prilog *Biljke Cetinjskog polja*. To je ujedno i prvi rad o crnogorskoj flori, a vjerovatno i iz ostalih prirodnih nauka u cjelini, koji je publikovan u Crnoj Gori. Vodeći računa o karakteru lista *Glas Crnogorca*, Uredništvo je nastojalo da ovaj Baldaccijev prilog učini pristupačnim što širem krugu ljudi, pa su uz latinske nazive pridodala i narodna imena na nekoliko jezika. Takva namjera jasno je istaknuta u predgovoru: „Kako bi ovaj prosti spisak mogao biti od koristi čitaocima, osobito Crnogorcima, mladi je Baldači uspio da izmoli pomoć nekolicine prijatelja te je naučnim latinskim nazivima raznih biljaka pridodao imena i u srpskom i hrvatskom i talijanskom, francuskom i njemačkom jeziku“. Pošto su srpska i hrvatska imena uzeta u ovom slučaju prema Pančiću i Šuleku, to nijesu bila sasvim prikladna za Crnu Goru, što se uočava iz sljedećih naziva biljaka: **mišji trn** (*Ruscus aculeatus*), **kadulja** i **slavulja** (*Salvia officinalis*) i dr. Tako se *Glas Crnogorca* obraća čitaocima: „Ako bi se sjetio koji čitalac pri kom nazivu, da se ta biljka u nas u Crnoj Gori, zove drugim imenom, mi bismo ga molili da nam ga javi, te će se po tim prijavama poslije popuniti rad“. Može se pretpostaviti da je Baldaccija nagovorio profesor Božo Novaković (koji je bio izvanjac u Crnoj Gori) da svoj prvi prilog objavi na Cetinju, a vjerovatno je i pokrenuo ideju o sakupljanju crnogorskih naziva biljaka, pošto je putujući po Crnoj Gori bio upoznat sa stanjem govora na terenu. Poslije toga slučaja nije poznato da je u Crnoj Gori za sljedećih više od stotinu godina bilo ko, pojedinac ili institucija, pokretao ideju o sakupljanju crnogorske fitonimije.

I ono malo građe o narodnim nazivima biljaka iz Crne Gore što je sakupio Karadžić, jednostavno rečeno, degradirao je D. Simonović (1959) u *Botaničkom rečniku*, utapajući ta imena, bez ubikacije i objašnjenja, u opštost tzv. srpskohrvatskog jezika.

Simonović je s dubokim konceptijskim razlogom na tri naslovne strane, u odnosu na narodnu pripadnost naziva biljaka, svoj *Rečnik* ostavio bezimenim (*Botanički rečnik naučnih i narodnih imena biljaka...* i *Botanički rečnik imena biljaka*). Međutim, u uvodnom dijelu on je konkretan i govori o korišćenju „kako hrvatskih, tako i srpskih izvora“, dakle, bez bilo kakvih pomena ili navođenja crnogorskih i bošnjačkih izvora, u njegovoj interpretaciji skrivenih pod srpskim i hrvatskim imenom, pri čemu često upotrebljava i neutralnu oznaku „naša narodna imena“.

Najveći metodološki i uopšte stručni nedostatak *Botaničkog rečnika*, ogleda se u tome što Simonović ide na vještačku homogenizaciju „srpskohrvatskih“ naziva biljaka. On donosi uglavnom sva zabilježena njihova imena, ali ih daje pomiješano, odvojeno od regije ili areala njihova prostiranja i dijalekatskih sistema u kojima su njihovi nazivi projektovani, uklopljeni bez naznake područja u kojima se biljke i njihovi nazivi pojavljuju. Tako stvara prividnu sliku o jedinstvenosti jezičkog stanja na teritoriji Srbije, Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Crne Gore. A biljke i njihova imena prirodno su vezani za odgovarajuće prostore i govorne sistemske cjeline, isto onako kao što su toponimi prikovani za svoje objekte. Kao osnovni kriterijum za sistematizaciju i klasifikaciju narodnih naziva biljaka, Simonoviću služi pojam „stepen upotrebe“ i mjerilo „rasprostranjenja imena“. U tome se krije opasna zamka, jer postoje realne mogućnosti da jedna biljka može biti rijetka u sredini (tada republici) koja ima veliku površinu, a veoma česta i široko rasprostranjena u republici s malom teritorijom. Na taj način u Simonovićevoj obradi postignuta je favorizacija imena s veće političko-državne teritorije, tj. većeg govornog područja, bez obzira na to što takva biljka i njeno odgovarajuće ime mogu imati veći areal na manjoj državnoj teritoriji.

U stvari, isticanje najrasprostranjenijih imena biljaka nije ništa drugo do pokušaj nametanja brojnih srpskih i u manjem broju hrvatskih naziva svim narodima u bivšoj državi Jugoslaviji, s tendencijom da se ostali nazivi, kojih je neuporedivo veći broj od tzv. verifikovanih, proglase za provincijalizme i tako potpuno istisnu iz standardne upotrebe i kao takve vremenom arhaiziraju.

Kako je selo kao izvorni nosilac narodnoga života i neotuđenog jezika u procesu odumiranja, to je Simonovićev *Botanički rečnik* i projektovan da jednoga dana postane glavna literatura iz koje će se generacije školovanih botaničara i jezikoslovaca iz gradske sredine ponajviše obavještavati o narodnim imenima biljaka.

Zanimljivo je i to kako je Simonović tehnički riješio isticanje prioriternih naziva. Tako su u njegovom *Rečniku* „najrasprostranjenija imena na celoj srpskohrvatskoj govornoj teritoriji istaknuto otisnuta masnim slogom. Izvestan broj imena koja se u publikacijama i u nastavi takođe često sreću slo-

žen je k u r z i v o m, dok su ostala imena u o b i č n o m s l o g u (garmond)“. S nekoliko primjera ukazaćemo na to kako se Simonovićeva koncepcija odražava na crnogorsku fitonimiju, a preko nje i na crnogorski jezik. Za vrstu *Trapa natans* Simonović (str. 472–473) navodi 27 narodnih imena, pri čemu masnim slogom apostrofira **vragolić**, ime koje je u Crnoj Gori nepoznato, a običnim slogom navodi kasoronja, naziv biljke koja raste na Skadarskom jezeru. Za vrstu *Salvia officinalis* u Simonovićevom *Botaničkom rečniku* (str. 415) ima 37 narodnih naziva, među kojima su masnim slogom istaknuta **žalfija** i **kadulja**, od kojih je prvi naziv srpski, a drugi hrvatski. Kurzivom su naglašena imena: *žalvija* i *žalfa*, *nemački kaloper* i *pelin*. Za vrstu *Salvia officinalis* postoji u Crnoj Gori jedinstveni narodni naziv **pelin** (**pelim**), bez sinonima, o čemu svjedoči i oko 80 toponima imenovanih po toj biljci (Pulević, V. & Samardžić, N. 2003: 390–392; Pulević, V. 2003: 227–245). Za vrstu *Castanea sativa*, Simonović, D. (str. 102) masnim slogom ističe naziv **kesten**, dok je ta biljka na području Crne Gore poznata kao **koštanj** i **kostan**, što potvrđuju svi toponimi u Crnogorskom primorju i Crmnici, đe ovo značajno drvo raste (Pulević, V. & Samardžić, N. 2003: 251–253).

U Simonovićevu *Rečniku* veliki je broj najčešćih i najrasprostranjenijih imena naglašen u ekavskom izgovornom obliku: **mlečika**, **ivanjsko cveće**, **provaljen koren**, **belešina**, **zvezdica**, **beli bor**, **detelina**, **leska**, **mečja leska** i dr., koja kao takva uopšte ne egzistiraju u Crnoj Gori. Homonimija je jedan od ključnih problema u narodnoj nomenklaturi biljaka o kojoj Simonović u svome *Rečniku* nije dao bilo kakvo tumačenje, što je navelo mnoge lingviste i botaničare na krivi smjer i dovelo do pogrešne identifikacije biljaka. Tako su zbog nekritičkog prenošenja naziva biljaka iz Simonovićeva rječnika zapali u homonimsku zamku Ćupić, D. & Ćupić, Ž. (1997). U gotovo svim slučajevima navođenja narodnih naziva biljaka napravili su neku materijalnu grešku, i to ne samo u identifikaciji preko latinskih imena. Fitonimski problemi iz knjige D. Ćupića i Ž. Ćupića zaslužuju znatno opširniji osvrt, zato ćemo ovom prilikom ukazati samo na nekoliko primjera. Iscrpni kritički osvrt na fitonime **kalumper** i **pelim**, zastupljene u *Rečniku govora Zagarača*, dao je Pulević, V. (2003: 235). D. Ćupić i Ž. Ćupić naziv **kalumper** vežu za vrstu *Salvia officinalis* (str. 161), a naziv **pelim** za rod *Artemisia* (str. 322). U Zagaraču se, međutim, naziv **pelim** isključivo veže za vrstu *Salvia officinalis*, što je slučaj i za ostale krajeve Crne Gore đe ova značajna biljka raste. Pomenuti naziv **kalumper** u Zagaraču se najvjerovatnije odnosi na gajenu *Tanacetum balsamita* a nikako na *Salvia officinalis*. Nazivom **vrijes** (str. 51) označili su „travu“ *Calluna vulgaris*, a taj narodni naziv jedino se može odnositi na vrste iz roda *Satureja* (*S. montana* i *S. subspicata*), koje su u Zagaraču poznate kao izvanredna pčelinja paša. Pomenuta *Calluna vulgaris* nije poznata u flori Crne Gore, pa ukoliko su

je D. Ćupić i Ž. Ćupić pronašli u Zagaraču, onda to predstavlja prvorazredno florističko i fitonimsko otkriće. Uz naziv **sabljica** (str. 427) stavili su pogrešno rod *Hermodactylus* jer se imenom **sabljica** u Zagaraču označava vrsta *Iris germanica*, što potvrđuje i njihov navod da **sabljica** „ne raste samoniklo, već je gaje uz grobove, ređe uz kuće“ (str. 427). Jedina vrsta iz roda *Hermodactylus* (*H. tuberosus*) u Crnoj Gori poznata je samo kao samonikla biljka na ograničenom broju lokaliteta. Identične ili slične primjedbe mogu se dati i na niz drugih fitonima zastupljenih u *Rečniku govora Zagarača*: **repuh** (str. 420), **pazdrijen** (str. 316), **lopuh** (str. 212–213), **koštanj** (str. 186), **bjelograb** (str. 24), **srije-muša** (str. 460), **grčica** (str. 68), **smrdljika** (str. 451) i dr.

Ilustrativan je još jedan primjer negativnog uticaja Simonovićeve *Rečnika* na onomastička istraživanja u Crnoj Gori. Godine 2010, u izdanju Srpske akademije nauka i umetnosti, Radojka Cicmil-Remetić objavila je kapitalno i osobito značajno djelo monografskog karaktera i opsega – *Toponimija Pivske planine*. Među oko 5000 toponima, zastupljenih na istraživanome području, nalazi se oko 1000 sa statusom fitotoponima i zootoponima. U uvodnoj studiji, u poglavlju *Fitonimi* (str. 101–110), u kojemu je predstavljena identifikacija biljaka, napravljena je suštinska metodološka greška, koja je multiplikativno proizvela ostale greške i previde u tumačenju pojedinačnih fitonimskih kategorija. Autorka se nekritički i bez rezerve, a može se slobodno reći i „slijepo“ oslonila na Simonovićev *Rečnik*. Upala je u lavirint homonimije i pogrešno protumačila i identifikovala niz fitonima i taksona. Iako smo pojedinačno ukazali na te greške, ovde radi ilustracije navodimo samo nekoliko tipičnih primjera: fitonim **metljika** (str. 103 & 241) identifikovala je sa vrstama iz roda *Tamarix*, a treba sa *Betula pendula*; **jablan** (str. 108) sa *Malva*, a treba sa *Trollius europaeus*; **kopriva** (str. 108 & 218) sa *Celtis australis* i rodnom *Urtica*, a treba samo sa *Urtica*; **zukva** (str. 104 & 200) sa *Heleocharis palustris*, a treba sa **divljom jabukom** (*Malus silvestris*); **somina** (str. 108) sa vrstama iz roda *Ephedra*, a treba sa *Juniperus sabina*; **čemerika** (str. 109) sa vrstama iz roda *Helleborus*, a treba sa *Veratrum album* i dr.

I sve ostale greške koje je učinila Radojka Cicmil-Remetić u identifikaciji biljaka isključivo su nastale zbog nekritičkoga oslanjanja na Simonovićev *Botanički rečnik*, koji je krajnje nepouzdan literaturni izvor. Taj *Rečnik* je tekovina Novosadskog sporazuma (1954), zato je i koncipiran na premisi korišćenja „kako hrvatskih tako i srpskih izvora“, s ciljem da se stvori „homogeni“ jezik na „celoj srpskohrvatskoj govornoj teritoriji“ (Simonović, D. 1959: VII). Može se slobodno reći da se ne radi ni o *rečniku* ni *rječniku*, već o amorfnom fitonimskom „skladištu“ svega što je sakupljeno na „celoj srpskohrvatskoj teritoriji“. Osnovni cilj *Rečnika* bio je da se zatru sve osobenosti nacionalnih jezika i dijalekata, kao i da se relativizuju svi sinonimi i homo-

nimi i da se preporuča „najrasprostranjenija srpskohrvatska“ imena. Zato je i došlo do fitogeografskoga paradoksa da se za Pivsku planinu navode tipične mediteranske biljke, kao što su: *Tamarix africana*, *Tamarix gallica* i *Celtis australis*.

Cilj naših primjedbi nije da se ospori kapitalno onomastičko djelo *Toponimija Pivske planine* i umanje rezultati do kojih je došla Radojka Cimić-Remetić, pošto istovjetne greške u tumačenju fitonima i fitotoponima prave i svi drugi onomastičari koji su se s bezrezervnim povjerenjem oslanjali na Simonovićev *Rečnik*. Kao još jedan primjer navodimo studiju *Govor i mikrotoponimija Drobnjaka*, doktorska disertacija (rukopisna verzija) lingviste Mihaila M. Šćepanovića, odbranjena na Univerzitetu u Beogradu 2007. godine. I ovdje su pogrešno identifikovani fitonimi: **čapljan** (str. 119) sa *Allium porrum*, a treba sa *Asphodelus*; **silj/siljevina** (str. 109 & 152) sa *Avena sativa*, a treba sa *Laserpitium siler*; **čemerika** (str. 119 & 153) sa *Centaureum umbellatum*, a treba sa *Veratrum album* i dr. Za nadati se da će u publikovanom izdanju pomenute studije ove greške biti ispravljene.

Kad se lingvisti – specijalisti ne snalaze u naopako koncipiranoj literaturi, kakav je npr. Simonovićev *Botanički rečnik*, tek što treba očekivati od običnih čitalaca i korisnika takve literature?!

Kao što biljke imaju svoja područja rasprostranjenja, pa često i disjunktivne areale, tako i njihova narodna imena imaju svoja mjesta postojanja i prostiranja i jezičku polifoniju, zavisno od etničkih, nacionalnih i drugih istorijskih i socijalnih prilika u pojedinim oblastima i državama. Zato se fitonimiji i fitotoponimiji mora prilaziti multidisciplinarno, sagledavati ih kako s lingvističkoga tako i s botaničkog i biljnogeografskog stajališta.

Zanimljiva je kritika Simonovićeva *Botaničkog rečnika* koju su objavili srpski autori Šiljak, M. & Dinić, A. (1993/94: 199–202). Njihova glavna zamjerka zasniva se na „zastarelosti“ građe koju je Simonović sabrao i objavio, pa smatraju da je treba iz temelja revidirati i dopuniti. U tome smislu oni daju konkretna uputstva i smjernice, što bi samo po sebi imalo potpuno opravdanje da u kritici nema i nekih drugih namjera. Oni odmah u uvodu (str. 199), karakterišući Simonovićev *Botanički rečnik*, ističu da on obuhvata „imena sa srpskog govornog područja“ i nazive na stranim jezicima, a potom preciziraju da su „pored imena na srpskom jeziku, dati i standardizovani nazivi na engleskom, njemačkom, francuskom i ruskom jeziku, odnosno na svim jezicima ili samo na nekim od njih“.

Da Šiljak, M. & Dinić, A. (1993/94: 200) imaju konzistentnu namjeru da srbiziraju kakav-takav „srpskohrvatski“ sadržaj Simonovićeve knjige, vidi se i iz konstatacije: „Na kraju rečnika je registar srpskih narodnih imena, kao i registar po standardizovanim nazivima biljaka na pomenutim stranim jezici-

ma, uz dodatak i na makedonskom i na slovenačkom“. Simonović, D. (1959: 511) uz registar naziva biljaka nije stavio naslov „Srpska narodna imena“, kako bez uzmaca krivotvore pomenuti autori, već „Srpskohrvatska imena“. Takve koncepcije ne začuđuju kad se uzme u obzir vrijeme kad M. Šiljak i A. Dinić objavljuju svoj prilog (1993/94). To je period krvavog raspadanja Jugoslavije i snažnog promovisanja koncepcije prostiranja srpskoga jezika na širokome štokavskom području, čiji je glavni ideolog i nosilac bio srpski lingvista Pavle Ivić.

Sa stanovišta boljeg upoznavanja crnogorske fitonimije bila je od značaja saradnja Dragutina Simonovića s prvim crnogorskim botaničarem Vilotijem Blečićem, koji je za *Botanički rečnik* (str. XVI) saopštio „veći broj novih narodnih imena biljaka iz Crne Gore i drugih mesta“. Pregledom pomenutog rječnika ustanovili smo da taj broj iznosi oko 60, ali je danas teško razgraničiti teritorijalnost tih imena. Na nekoliko primjera pominju se mjesta Homolj, Peć i Gacko. Tako, vezujući fitonim „salkuca Blečić“ za rod *Epilobium*, Simonović, D. (1959: 181) naglašava „Naziv u Homolju sa značenjem Vrbica“. Manji broj naziva biljaka iz Crne Gore Simonoviću su saopštili i dvojica poznatih crnogorskih lingvista: M. Pešikan (za Katunsku nahiju) i M. Stanić (za Uskoke). Kao izvor za neke nazive iz Crne Gore, D. Simonović (str. 889–890) navodi i onomastički fond SANU (Beograd).

Prvi veliki poduhvat da se Simonovićev *Botanički rečnik* prerađi, dopuni i unaprijedi učinili su dvojica srpskih botaničara, univerzitetskih profesora, Radomir Konjević i Budislav Tatić, objavivši u Beogradu 2006. godine *Rečnik naziva biljaka*. Kako su pomenuti rječnici zasnovani na različitim koncepcijama: prvi – na standarizovanom srpskohrvatskom jeziku Novosadskog dogovora, a drugi – na osnovama srpskog jezika, to je neophodno da se osvrnemo na karakter tih „dopuna“ i „preuređenja“. Sve ovo činimo iz razloga što je u korpus oba rječnika uključena, između ostalog, i crnogorska fitonimija.

Iako *Rečnik naziva biljaka* samim naslovom ne opredjeljuje teritoriju na koju se odnosi, iz kratkog predgovora, urednikovoga obraćanja čitaocima i naslovljenog indeksa narodnih naziva biljaka sa „Srpska imena“, jasno je iskazana pretenzija ove obimne publikacije. To otkrivaju i potvrđuju nekolike decidirane formulacije u predgovoru *Rečnika* (str. V) u kojima se govori o „vegetacijskom pokrivaču našeg područja“, o imenovanju biljaka „na našem i svetskim jezicima (ruskom, engleskom, nemačkom i francuskom)“, sa zaključkom: „naime, za gotovo sve vrste viših biljaka naše flore dati su srpski narodni nazivi (i to veći broj za svaku vrstu, uključujući, dakle, i lokalne nazive, koji se koriste u pojedinim delovima naše zemlje)“.

U kratkom urednikovu obraćanju čitaocima (str. VI) stoji da *Rečnik naziva biljaka* predstavlja „novu, dopunjenu i preuređenu verziju materijala koji

je, pre više decenija, prof. Simonović sačinio na opštu radost, kako naučnika i profesora, tako i studenata i prevodilaca“.

Na to što srpski botaničari izrađuju rječnik srpskih narodnih naziva biljaka ne može se ni u primisli dati bilo kakva primjedba. Naprotiv, tu stoje samo pohvale, jer takav fitonimski leksikon poslužio bi kao obavezna onomastička literatura za sve jezike i dijalekte sa širokog štokavskog područja, jer se radi o malom procentu razlika, ali ipak razlika koje treba uvažavati. U odnosu na Simonovićev *Botanički rečnik*, koji ima legitimnu osnovu Novosadskog dogovora o srpskohrvatskom jeziku, *Rečnik naziva biljaka* R. Konjevića i B. Tatića ne samo da zaostaje po koncepciji i izloženoj građi, već je sasvim neupotrebljiv, čak i za srpski jezik i srpsku fitonimiju. Za ovu priliku iznosimo samo nekoliko primjera.

Radi upoređenja da kažemo da je Simonović uz svaki narodni naziv biljke dopisao inicijale autorâ iz čijih je djela preuzimao imena, tako da strpljivi korisnici *Rečnika* imaju putokaz da posrednim putem dođu do izvornih informacija. Konjević i Tatić su ove inicijale odstranili, tako da su nazivi biljaka ostali „osušeni“ i bez „adrese“ o porijeklu i ubikaciji. Prosto rečeno, *Rečnik naziva biljaka* predstavlja bezobličnu i neprozirnu „gomilu riječi“, iz koje se ništa ne može saznati o osnovnim parametrima na kojima treba da je izgrađena jedna „dopunjena i preuređena verzija“ koja je ponuđena u obliku *Rečnika naziva biljaka*. Iz *Rečnika* se ne može ništa saznati o tome – koji su fitonimi koine a koji uskog dijalekatskog porijekla, koji su homonimi a koji sinonimi. Jedino dosljedno „preuređenje“ Simonovićeva *Botaničkog rečnika* sastoji se u vrlo ishitrenom preimenovanju „srpskohrvatskih imena“ biljaka na „srpska imena“, ne vodeći računa o teritorijalnosti ovih prvih.

Jezici su otvoreni sistemi u koje neometano ulaze riječi iz drugih jezika, naročito ako se radi o stručnoj terminologiji. Tako je prirodno što je *Rečnik naziva biljaka* preuzeo imena sa drugih područja i iz drugih jezika, pa čak i nazive biljaka sa drugih kontinenata, kao što su: **sekvoja**, **baobab**, **palma**, **kokos**, **cikas**, **ginko**, **kafa** i dr. Na isti način je opravdano što su i nazivi biljaka sa područja bivše zajedničke države Jugoslavije, kojih nema u flori Srbije, unešeni i u Konjevićev i Tatićev leksikon, kao što su vrste iz mediteranske i submediteranske zone: **planika**, **žuka**, **crnika**, **prnar**, **zelenika**, **lovor**, **mrižica**, **maslina**, **smokva**, **rogač** i dr. Ali, kada se vrši specijalistička „dopuna“ i „preuređenje“ Simonovićeva *Botaničkog rečnika*, tom složenom poslu trebali su autori prići sa mnogo više senzibiliteta i stručne odgovornosti. Neosporne su činjenice da je Dragutin Simonović veoma zaslužni srpski onomastičar i leksikograf i da je njegovo djelo publikovala reprezentativna institucija – SANU, ali je isto tako nepobitno da *Botanički rečnik* i tematski i sadržajem predstavlja zajedničko naučno i kulturno nasljeđe svih naroda sa širokog što-

kavskog područja. Simonović je svoje djelo gradio na osnovama Novosadskog dogovora o zajedničkom „srpskohrvatskom jeziku“ iz 1954. godine.

Bilo je za očekivati, čak i obavezujuće, da autori *Rečnika naziva biljaka* u kritičkoj studiji, ili makar u proširenom predgovoru, objasne razloge koji su ih motivisali da izvrše reviziju Simonovićeva leksikografskog djela, kao i metodologiju kojom su to obavili. Ovako je ostala sumnja, ili bolje reći uvjerenje, da je suština revizije bila samo doslovni transfer fitonimske građe iz *Botaničkog rečnika* u *Rečnik naziva biljaka*, s osnovnim ciljem da se „srpskohrvatska imena“ biljaka prekrste u „srpska imena“, a da se za sve to nije dalo nikakvo objašnjenje.

U autohtonoj flori Crne Gore zastupljen je veliki broj ljekovitih, aromatičnih, začinskih, jestivih i medonosnih biljaka, o kojima je objavljen priličan broj radova. Među njima je i opširni rad: *Prilog poznavanju ljekovitog bilja u flori Crne Gore, njegovo iskorišćavanje i zaštita* (Pulević, V. 1965: 17–48), u kojemu je predstavljeno 250 vrsta. Osobito su značajne dvije regionalne monografije: *Ljekovite biljke i jestive gljive okoline Rožaja* (Markišić, H. & Lakušić, R. 1988) i *Atlas ljekovitog bilja bjelopoljskog kraja* (Balijagić, J., Jovančević, M. & Vreva, M. 2009). Uz sve tri navedene publikacije uz latinske nazive biljaka dopisivana su i narodna imena, kako bi fitofarmakopejska literatura postala pristupačna narodnim ljekarima i laicima. Međutim, kako u Crnoj Gori nijesu vršena bilo kakva onomastička istraživanja sa fitonimskim sadržajem, to su autori pomenutih radova preuzimali narodne nazive iz različitih knjiga o ljekovitom bilju, uglavnom objavljivanim u Beogradu i Zagrebu, kao i iz botaničkih rječnika baziranih na standardu tzv. srpskohrvatskog jezika, u kojemu se nije vodilo računa o jezičkoj i dijalekatskoj razuđenosti na štokavskom području. Zato smo ovom prilikom unosili u našu *Građu* samo one nazive biljaka koji imaju autohtonost u Crnoj Gori, kao i ona alohtona (invazivna) imena koja su se tokom duge upotrebe toliko odomaćila da su postala uobičajeni dio leksike crnogorskog jezika. Uostalom, autori knjige *Ljekovite biljke i jestive gljive okoline Rožaja*, profesori Halil Markišić i Radomir Lakušić, jesu veoma ugledni botaničari i dobri poznavaoi flore Crne Gore, tako da se njihov izbor narodnih naziva biljaka treba razmatrati s velikom pažnjom i obzirom prema autorima. Oni su na kraju knjige priložili i registar „srpskohrvatskih imena“ (str. 225–227), što je terminološki primjereno tadašnjem jezičkom standardu. Budući sastavljači integralnog crnogorskog botaničkog rječnika treba da poklone veliku pažnju introdukovanim fitonimima, pošto je njihovo uvođenje u crnogorski jezik neophodno, ali s kritičkim pristupom i ujednačenim kriterijumima.

Obimnu i pouzdanu građu o narodnim nazivima ljekovitih biljaka u jednom dijelu Crne Gore sakupili su saradnici Instituta za proučavanje lekovitog

bilja iz Beograda (IPLB 1966). Građa je sačuvana u rukopisu i naslovljena kao *Elaborat o proučavanju lekovitog bilja na području Prokletija i Komova*. Naročito je značajna činjenica da autori elaborata nijesu „pozajmljivali“ narodne nazive iz literaturnih izvora, već su ih uzimali na samome terenu, čime su u najvećoj mogućoj mjeri olakšali rad na prepoznavanju i sabiranju ljekovitih vrsta i kontakt s mještanima sabiračima. Njihov spisak narodnih imena veoma je lak za korišćenje jer je sistematizovan u dvije verzije: 1. prema abecednom redu latinskih naziva biljaka i 2. prema abecednom redu narodnih naziva biljaka. Autori su se potrudili da izvedu i kvantitativne pokazatelje. Narodni nazivi sakupljeni su za 125 vrsta biljaka, s 253 narodna naziva (računajući sinonimiju i homonimiju), a u stvari ima 233 imena (u leksičkom smislu). Za sve nazive poimenično su prikazani mikrolokaliteti, što daje posebnu vrijednost toj građi.

Kapitalna leksikografska djela o romanizmima u Crnoj Gori objavili su Musić, S. (1972) za ševerozapadni dio Boke Kotorske i Lipovac-Radulović, V. (1981 & 1997), prvo za jugoistočni dio Boke Kotorske, a potom za Budvu i Paštroviće. U tim djelima nalazi se priličan broj romanskih fitonima koji se najvećim dijelom odnose na egzotičnu floru (unesene ukrasne biljke i kulturna flora), a mjestimično se srijeću i nazivi za autohtonu floru. Romanizme i grevizme u crnogorskome jeziku (kontinentalni dio Crne Gore) sakupio je Šoć, L. B. (2002) (dopunjeno izdanje 2008), te se i u tome djelu može sresti nešto od fitonimske leksike.

Impozantan broj od 565 narodnih naziva biljaka unio je Latković, M. T. (2015) u obimno i ambiciozno leksikografsko djelo *Građa za crnogorski rječnik*, za čija je tri izdanja autor morao uložiti veliki napor i vrijeme, što navodi čitaoca na divljenje. Sigurno je da će leksička građa od 25447 riječi prikazanih u *Rječniku* predstavljati dragocjeni izvor i oslonac za sve buduće sastavljače rječnika crnogorskog jezika. Međutim, kad su u pitanju prikazani fitonimi, njih prati niz nejasnoća i otvorenih problema koji dovode u pitanje izvornost i validnost toga dijela Latkovićeva *Rječnika*. Na prvom mjestu misli se na identifikaciju narodnih naziva biljaka preko kodifikovanih latinskih imena, čime je trebalo da se postigne neophodna egzaktnost građe. Fitonimi i zoonimi specifične su onomastičke kategorije, strogo vezane za konkretne biljne i životinjske vrste, zato se njihovo imenovanje i identifikacija mogu uspješno vršiti samo kroz neposrednu saradnju onomastičara sa botaničarima (floristima) i zooolozima (faunistima).

U fitonimiji i zoonimiji najveći problem predstavljaju homonimi i sinonimi, a to nije samo nedostatak Latkovićeva *Rječnika* već, kao što smo videli, i svih dosad publikovanih leksikona te vrste na prostorima bivše Jugoslavije. Ovaj segment Latkovićeva *Rječnika* zaslužuje posebnu analizu, ali

ćemo ovom prilikom ukazati, radi ilustracije, samo na jedan primjer. Latković, M. T. (2015: 591) navodi vrlo atraktivni fitonim **prašeće zelje** prikazujući ga kao „vrsta biljke (*Aposeris foetida* (L.) Less.)“. Ovde su otvorena nekoliko pitanja. Prva nepoznanica je da ova vrsta do sada nije bila izvorno zabilježena u crnogorskoj flori, što na kraju ne znači da nije i prisutna, ovo uz napomenu da je Šilić, Č. (1977: 162) istakao Crnu Goru („CG“) kao područje *de* je zastupljena ova vrsta, što je po svemu sudeći prenio Latković. Ukoliko se ovi podaci egzaktno potvrde u tom slučaju fitonim **prašeće zelje** i vrsta *Aposeris foetida* predstavljaju svojevrsnu onomastičku i florističku novost. Drugo važno pitanje je ubikacija – *de* je ovaj naziv zabilježen (u kom kraju istraživanog područja)? Moguća je i pretpostavka – da u Crnoj Gori postoji fitonim **prašeće zelje**, ali da to nije *Aposeris foetida* već neka druga biljka. Opravdano se nadati da će autor pri četvrtom izdanju *Građe za crnogorski rječnik* ovim problemima pokloniti odgovarajuću pažnju kako bi tako obimnu fitonimsku leksiku učinio upotrebljivom.

U uvodnim napomenama M. T. Latković na nekoliko mjesta napominje da se njegov *Rječnik* odnosi na „teritoriju nekadašnje Crne Gore“ (str. 7) i „Staru Crnu Goru“, s mišljenjem da crnogorski književni jezik treba izvorno vezati za dijalekat toga područja, što je legitimno mišljenje s argumentima autora značajnog djela. Međutim, autor je uz sveobuhvatni naslov *Građa za crnogorski jezik* trebao dodati i podnaslov sa nazivom područja koje je izučavao. Iz navedene bibliografije od 388 jedinica i spiska od 39 informatora jasno se vidi da se radi samo o jednom dijelu Crne Gore. Na kraju knjige nalazi se i dodatni spisak „Pomoćna literatura“ od 12 izvora, uglavnom florističkih radova, ali koji nijesu dovoljni da se makar približno „uhvate“ i protumače specifičnosti crnogorske fitonimije. Pada u oči da je M. T. Latković u spisak literature unio četiri djela Vuka Stef. Karadžića, a da među njima nema najznačajnijeg – *Srpski rječnik* (1852), u kojemu se nalazi bogata crnogorska leksika, sa preko čak 200 naziva biljaka i biljnih organa.

Obimno i ambiciozno djelo *Rječnik nikšićkog kraja* (2010), autora Ljubomira Đokovića, naslovom nagovještava da se radi o dijalektološkom leksikonu jednog veoma značajnog govornog područja. Međutim, kad se radi o fitonimiji koja je sa znatnim brojem primjera zastupljena u *Rječniku*, odmah se uočavaju metodološki propusti, nedostaci pa i greške. Na prvom mjestu autor nije omeđio područje koje je izučavao, tako da čitalac *Rječnika* ne može saznati što autor podrazumijeva pod etnogeografskom kategorijom „nikšićki kraj“ – da li se radi o gradu sa najbližom okolinom (i koja je to okolina), ili je, pak, obuhvaćeno šire gravitaciono područje: Župa, Lukovo, Jasenovo polje, Duga, Banjani, Oputna Rudina, Grahovo, Broćanac, Pješivci i dr. Dijalekatski koncept *Rječnika* zamagljen je i konstatacijama: „da se u njemu nalazi i dosta

opšte leksike koja sobom ne nosi samo usko lokalnu, već široku obojenost govora“, kao i da „*Rječnik* na neki način sublimiše govor nikšićkog kraja i šireg područja sjeverne Crne Gore“. Etnogeografski elementi su osnova svakog dijalektološkog djela. Kao ilustraciju za propuste i greške navodimo samo nekoliko primjera iz fitonimije.

Biljku **kukurijek** Đoković, Lj. (2010: 290) prikazuje kao vrstu koja ima „crveni cvijet (*Helleborus odoratus*), bulka, turčinak“, pri čemu griješi u determinaciji. Problem je u nerazumijevanju homonimije: **kukurijek** sa crvenim cvijetom je *Papaver rhoeas*, a **kukurijek** sa zelenkastim cvijetom i plodom je *Helleborus odoratus*. Za poznatu vrstu *Salvia officinalis* navodi alohtone nazive **kadulja** (str. 250) i **žalfija** (str. 169), a izostavlja domaći naziv **pelim**, koji je dominantan u crnogorskom dijelu areala ove značajne biljke. Za **kovilje** (*Stipa pennata*) (str. 271) autor daje tačnu determinaciju vrste ali i pogrešan opis „cvjetna mirisna trava... djevojačko cvijeće koje miriše“. Đoković je u *Rječnik* unio i nekoliko biljaka koje nijesu zastupljene ne samo u „nikšićkom kraju“ već ni u Crnoj Gori, kao što su: **rosulja** – *Drosera rotundifolia* (str. 518), **iđirot** – *Acorus calamus* (str. 220), **gorocvijet** – *Adonis vernalis* (str. 114) i dr. Ispravno je da i ovakvi fitonimi uđu u *Rječnik nikšićkog kraja*, pošto su zastupljeni u udžbenicima, farmakopeji i kroz druge komunikacije. Međutim, kad rječnik ima etno-dijalektološku omeđenost onda se ne smije zapostavljati izvorna/domaća leksika, kao što je u ovom slučaju bogata fitonimija nikšićkog kraja.

U dijalektološkoj studiji o govoru Spiča Popović, M. & Petrović, D. (2009: 1–275) saopštili su nekoliko veoma značajnih izvornih podataka o narodnim nazivima mediteranske flore, preko kojih su razjašnjene neke homonimske dileme.

Autori monografije *Flora i vegetacija hercegnovskog kraja*, Popović, D. & Sterniša, A. (1971), da bi knjigu učinili pristupačnom i upotrebljivom za širi krug čitalaca i korisnika uz svaki latinski naziv vrste pridruživali su i narodna imena, jedno ili dva. Kada su u pitanju egzote, koje skoro u potpunosti izgrađuju hercegnovske parkove, onda su „ponarodnjena“ imena jednostavno izvođena iz latinskih naziva, kao npr.: **cikas** – *Cycas revoluta*, **agava** – *Agave americana*, **vlaknasta juka** – *Yucca filamentosa* i dr. Međutim, mnogo je teže išlo sa opredjeljivanjem narodnih naziva autohtone flore, pa su zbog nedostatka izvornih podataka autori bili prinuđeni da vrše „pozajmice“ iz fitonimske literature susjednih štokavskih područja. Iako se radi o primorskoj flori i vegetaciji, koja je jedinstvena za obalno područje Crne Gore i Hrvatske, što za sobom povlači i prilično podudaranje narodne nomenklature biljaka, to je ipak zbog dijalekatskih specifičnosti Herceg Novog i Boke Kotorske trebalo više pažnje obratiti na izvornost autohtone leksičke građe. Iz ovih razloga mi smo uz svaki „nesigurni“ naziv stavljali napomene i komentare.

U prilično obimnom sintetičkom prikazu flore i vegetacije okoline Rožaja, Markišić, H. (2002: 247–366) se potrudio da za svaku prikazanu vrstu dâ i narodni naziv, među kojima ima jedan broj izvornih (dijalekatskih) oblika značajnih za crnogorsku fitonimiju. Međutim, za onaj najveći broj biljnih vrsta, za koje u rožajskom kraju nije bilo odgovarajućih narodnih imena, Markišić je, kako je to poodavno uobičajeno kod botaničara, sâm prilagođavao odgovarajuće nazive, bilo „pozajmljivanjem“ iz literature ili kombinacijom i izvođenjem iz latinske nomenklature. U našu *Gradu* unijeli smo one nazive za koje smo bili sigurni da su izvorni u Rožaju, a ostale smo prepustili da ih izučavaju i usvajaju budući leksikolozi na ujednačenim kriterijumima za čitavu teritoriju Crne Gore.

Početak sedamdesetih godina 20. stoljeća u Sarajevu je pokrenut projekat „Priroda Jugoslavije“, koji je rezultirao sa šest značajnih knjiga objavljenih u sarajevskoj izdavačkoj kući „Svjetlost“. Botaničar Čedomil Šilić publikuje četiri: „Atlas drveća i grmlja“ (1973), „Šumske zeljaste biljke“ (1977), „Endemične biljke“ (1984) i „Ukrasno drveće i grmlje“ (1990). U seriji su i dvije florističke knjige drugih autora: „Planinske biljke“ Radomira Lakušića (1982) i „Livadske biljke“ u koautorstvu Ljubomira Mišića i Radomira Lakušića. U navedenim knjigama predstavljeno je oko 1000 biljnih vrsta za koje su uz kodifikovane latinske nazive pridodata još i narodna imena, jedno ili više za svaku vrstu, što zaslužuje naglašeni osvrt.

Da je autor Čedomil Šilić pri izboru narodnih naziva biljaka bio pred teško rješivim problemima vidi se iz predgovora prve knjige (1973: 10), đe je bio prinuđen da pravi kompromis primjeren tadašnjem srpskohrvatskom jeziku. On to rješava „izborom najčešće upotrebljivanih naziva“, pri čemu je prvo ime ono koje je najčešće u upotrebi. Ostali nazivi su većinom regionalnog ili lokalnog značaja. I u drugoj knjizi (1977: 10) Šilić se vraća na problem narodne nomenklature ističući da je uzimao nazive na osnovu objavljenih rječnika i slične literature (Šulek, B. 1879, Horvatić, S. 1954. i Simonović, D. 1959), kao i na osnovu vlastitog iskustva. Opredjeljivao se za „ime (ili imena) koje je u narodu najčešće u upotrebi“. Uz to daje važnu napomenu: „Treba imati na umu da se u raznim krajevima naše zemlje za jednu te istu biljnu vrstu često upotrebljavaju različita imena koja su većinom usko lokalnog značaja ili se jednim imenom u raznim krajevima označavaju sasvim različite vrste“.

U trećoj knjizi (1984: 9) Šilić obrađuje endemične biljke Jugoslavije i konstatuje da su endemi najčešće uskog areala, da žive na nepristupačnim mjestima i da za njih „naš čovjek – gorštak nije imao interesa, onda nije čudo da većina tih vrsta nema izvornog narodnog imena, ako ga ima ono je strogo lokalizovano, kao i sama vrsta. U nastojanju da ipak svaka obrađena vrsta ima svoj narodni naziv brojna imena su izvedena na osnovu naučnih naziva, ili su

u vezi sa morfološkim ili fitogeografskim karakteristikama“, ili im je „ime dato u čast zaslužnih istraživača naše flore“. Kao primjere ističemo: **neumajerova krčagovina** (*Amphoricarpos neumayeri*), **balkanska dioskoridova** (*Dioscorea balcanika*), **pančičev odoljen** (*Valeriana pancicii*), **crnogorska petoprstka** (*Potentilla montenegrina*) i dr. Neke od ovakvih naziva unijeli smo u *Građu*, kao uzorne primjere kako se mogu izvoditi nova imenovanja za endemične i rijetke biljke iz crnogorske flore koje u narodu nijesu bile poznate, a trebaju da imaju uz latinske nazive i narodna „upotrebn“ imena.

Narodni nazivi biljaka iz Šilićevih knjiga ne mogu se bez kritičkog sagledavanja uvoditi u crnogorsku fitonimiju. Oni su bili primjereni tadašnjim shvatanjima „zajedničkog“ srpskohrvatskog jezika, u kojemu Crna Gora nije imala nikakvu jezičku individualnost, pa je i pojam „najviše zastupljeno ime“ zaobilazio ili potiskivao crnogorske nazive kao lokalne i arhaične. Ono što budući fitolozi i sastavljači crnogorskih botaničkih rječnika treba da uvažuje jeste sistem narodnog imenovanja, tj. stvaranja kovanica, endemičnih i malo poznatih biljnih vrsta koji u literaturu uvodi Čedomil Šilić. Pošto se radi o renomiranom botaničaru i dobrom poznavaoцу flore jugoslovenskih zemalja, to mu i „pripada pravo“ da definiše i predlaže nomenklatura rješenja.

Sa stanovišta crnogorske fitonimije neophodno je skrenuti pažnju na „Rješenje o stavljanju pod zaštitu pojedinih biljnih i životinjskih vrsta“ (Službeni list Republike Crne Gore, 2006, br. 76). Spisak obuhvata 273 biljne vrste, što je impozantan broj koji čini oko 10% ukupnog florističkog diverziteta Crne Gore. Da bi identifikacija ovih biljaka bila pristupačna, kako botaničari-ma tako i laicima, uz svaki latinski naziv dato je jedno ili dva narodna imena. Kako je većina ovih biljaka nepoznata u narodu, tako da nemaju ni izvorne narodne nazive, zato su se sastavljači spiska opredijelili za tzv. izvedena imena (leksičke kovanice), bilo da su ih preuzimali iz fitonimske literature susjednih zemalja, bilo da su ih sami proizvoljno imenovali. Smatrajući da ponuđena narodna imena zahtijevaju kritičku reviziju, to ih nijesmo unosili u našu *Građu*, već smo taj složeni posao prepuštili budućim sastavljačima crnogorskih fitonimskih rječnika.

U traganju za izvorima fitonimske leksike neophodno je obratiti pažnju na obimnu monografiju *Botanička bašta planinske flore Crne Gore (Kolašin) Dulovine* (2006), čiji je autor poznati sarajevski botaničar Čedomil Šilić, a recenzent Tone Wraber iz Ljubljane, takođe priznati botaničar i jedan od najboljih poznavalaca flore Balkanskog poluostrva. Zato je i pomenuto djelo dobro sačinjeno u svim segmentima floristike i baštovanstva: taksonomija, latinska nomenklatura, opisi vrsta, ilustracije, ekologija i adaptacija biljaka u bašti i dr. I pored svega dobro urađenog u knjizi se lako uočavaju i neke slabosti i propusti, istina koji se ne tiču botaničke struke u užem smislu, već samo leksičke

(jezičke), a to je narodna nomenklatura vrsta prikazanih u monografiji (njih oko 400). Autor Čedomil Šilić bio je svjestan ovog velikog problema, zato se u poglavlju *Riječ dvije o narodnim i naučnim imenima biljaka* (str. 31–33), ogradio od pisanja narodnih naziva, i taj posao „vješto“ prepustio Danielu Vinceku, vlasniku Botaničke bašte, sa konstatacijom: „Zbog nedovoljne proučenosti narodnih imena biljaka (narodne fitonimije) u Crnoj Gori i iznalaženju standardnih imena, Daniel Vincek je u svojim spiskovima biljnih vrsta koje se uzgajaju u bašti upotrijebio narodno ime iz, njemu pristupačne, literature (što je naznačeno) ali to ne znači da se tim imenom dotična vrsta imenuje u Crnoj Gori“. I Daniel Vincek (str. 50), kao i autor Šilić, uočava problem i daje istu napomenu: „Zbog neizučenosti narodnih imena (narodne fitonimije) u Crnoj Gori i uglavnom su ona uzeta iz literature: D. Simonović, R. Lakušić, Č. Šilić i H. Markišić“.

Iako su autor knjige Č. Šilić i saradnik D. Vincek u potpunosti bili svjesni složenosti problema, olako su se odlučili, bez utvrđivanja kriterijuma, da na improvizovan način uz svaki latinski naziv vrste „iskonstruišu“ i narodno ime. I može se slobodno reći da ova zamisao nije korektno ostvarena, kako sa stanovišta ujednačenosti sistema imenovanja tako i opredjeljivanja naziva za pojedinačne rodove i vrste. Da nas iscrpniji prikaz ne bi odveo previše u širinu ukazaćemo samo na nekoliko ilustrativnih primjera koji su teško održivi u sistemu narodne nomenklature biljaka: **ljepljivica ljepljiva** – *Viscaria viscosa* (str. 50), **ukočeno dlakavi zvončić** – *Campanula cervicaria* (39), **žutilovka šarena** – *Genista tinctoria* (42), **pasje grožđe formanekovo** – *Lonicera formanekiana* (45), **prazvončac tare** – *Protoedraeanthus tarae* (47), **šargarepa divlja** – *Daucus carota*. Fitonimom **zumbulčić dalmatinski** (43 & 44) identifikovane su dvije vrste: *Hyacinthella dalmatica* i *Hypericum dalmaticum*. Po svemu sudeći u ovom drugom slučaju učinjena je i materijalna greška u determinaciji vrste. Iako smo pri pripremanju naše *Građe* odustali od iscrpnije analize i usvajanja fitonima iz Šilićeve knjige, preporučujemo budućim leksikografima da se s pažnjom posvete nužnom izvođenju „kovanica“ za sve one vrste biljaka za koje nijesu postojala narodna imena. Naglašavamo da u Šilićevoj knjizi ima određeni broj korektnih pokušaja izvođenja „kovanica“, samo ih u metodološkom pogledu treba ujednačiti na nivou utvrđenih principa za sve novoimenovane fitonime, kako za teritoriju Crne Gore tako i za čitavo štokavsko područje. U pitanju su izvedeni a ne autotohtoni fitonimi.

Sa stanovišta izvornosti i upotrebljivosti leksičke građe, značajni su dijalektološki rječnici. Obično u njima nema dovoljan broj fitonima u odnosu na bogatstvo flore područja koje je leksički obrađeno, ali za ona imena koja su unešena može se pouzdano suditi o njihovoj lokaciji i upotrebi jer su uzeta iz govornih uzoraka neposredno na izučavanome prostoru. Na sreću, takvih

rječnika u Crnoj Gori sve je više: Boričić Tivranski, V. 2002 (Vasojevići), Čupić, D. & Čupić, Ž. 1997 (Zagarač), Čirgić, A. 2007 & 2009 (Podgorica, Njeguši), Hadžić, I. 2013 (Rožaje), Jokić, B. 2012 (Velika), Đoković, Lj. 2010 (Nikšić), Gagović, S. 2004 (Bezuje – Pivska planina), Koprivica, K. J. 2006 (Banjani, Grahovo, Oputna Rudina), Miletić, B. 1940 (Crmnica), Otašević, D. 2012 (Njeguši), Petrović, D. & al. 2013 (Kući), Reković, I. 2013 (Plav, Gusinje), Stanić, M. 1990 & 1991 (Uskoci), Starčević, L. J. 2003 (Krtole – Boka Kotorska), Stijović, R. 2014 (Vasojevići), Šlaković, S. 2013 (Bar), Vujičić, M. 1995 (Mojkovac). Onomastičkih rječnika ima još nekoliko ali u njima nijesmo naišli ni na šta izvorno iz fitonimije.

U specijalističkim radovima koje pišu botaničari o flori i vegetaciji Crne Gore, kao i u udžbenicima biologije, često se koriste i narodni nazivi pojedinih biljaka, čime takvi tekstovi postaju pristupačniji. Međutim, sa stanovišta izvornosti crnogorske fitonimske leksike ti nazivi najčešće nijesu autentični. Obično su uvezeni, uzeti iz sličnih radova sa susjednih štokavskih područja. Čak botaničari prave veće greške i propuste nego lingvisti leksikolozi. Botaničarima je bitna egzaktna latinska nomenklatura i terminologija, a narodnim nazivima neobavezno se služe, tek toliko da tekstovi budu u nekoj mjeri pristupačni i drugim interesentima. Najviše zabune unosili su crnogorski profesori biologije, školovani na univerzitetima izvan Crne Gore: u Beogradu, Novom Sadu, Zagrebu i Sarajevu, koji su kroz nastavu i udžbeničku literaturu, koja je takođe zadugo publikovana izvan Crne Gore, prenosili botaničku terminologiju i nazive biljaka na učenike. Isto se to može reći i za fitofarmakološku literaturu, trgovinu ljekovitim i čajnim biljkama, kao i za literaturu o medonosnoj flori, poljoprivrednim vrstama i dr. Tim putevima su u crnogorsku fitonimiju dospijevala i u potpunosti usvajana imena biljaka iz susjednih štokavskih područja. To su takozvani invazivni fitonimi, kao npr.: **kitnjak, medunac, makedonski hrast, kadulja, žalfija, nar, kesten, koprivić, bjelograbić, dud, turčinak, bulka, šargarepa, nana** i dr.

Izučavajući floru okoline Pljevalja Mitranović, D. (1913) uz latinske nazive biljaka navela je i oko 20 narodnih imena. Nakon provjere na terenu utvrdili smo da je većina tih imena izvorna i da se danas srijeću u selima okoline Pljevalja. I Pančić, J. (1875) uzgredno je zabilježio jedan mali, ali dragocjeni broj naziva iz Crne Gore. Takvih pozitivnih primjera ima i u nekim drugim botaničkim radovima, uglavnom starijim. Sa stanovišta izvornosti naziva, manje su pouzdani noviji radovi, pošto su botaničari, kao i lingvisti, podlegli unitarnoj koncepciji Simonovićeve *Botaničkog rečnika* i sličnim leksikonima, udžbenicima i priručnicima.

Nazivi biljaka, naročito onih koje se koriste u narodnoj medicini, mogu se sresti u etnografskim radovima, kao i u „zavičajnoj“ literaturi u kojoj su

prikazani pojedini krajevi, sela, bratstva i dr. U nekima od tih knjiga izvedeni su indeksi pojmova ili priloženi rječnici autohtone leksike, što olakšava pristup građi, dok se neke moraju u cjelosti iščitavati da bi se „uhvatio“ poneki podatak. Takve knjige su: Lukšić, V. V. 2011 (Brca kod Sutomora), Milanović, R. M. 1997 (Bajkove Kruževice kod Herceg Novog), Nakićenović, S. 1913 (Boka Kotorska), Radojević, R. 1980 (Drobnjak), Simonović, A. 1988 & 2000 (Donja Morača), Tadić, B. 2004 (Smriješno u Župi Pivskoj) i dr.

Navodeći radove Vuka Karadžića kao izvore za narodne nazive biljaka, Šulek, B. (1879: XXII) zapisao je: „U njegovih narodnih pjesmah i posloviceh navodi se također dosta bilja“. Tim je pokrenuta inicijativa da i u književnim djelima treba tražiti dragocjene fitonimske podatke jer su biljke, pogotovo cvijeće, česti motivi pisaca. Kao primjer, navodimo dvojicu crnogorskih književnika. U romanu *Crnogorska hronika* Novaka Kilibarde (2001), koji je motivisan crnogorskim legendama i etnografijom, nalazi se nekoliko značajnih naziva biljaka koji su bili na putu zaborava. Pjesnik Ranko R. Radović (2007) u zbirci *Vježje* većinu pjesama motivisao je karakterističnim nazivima biljaka, kao npr.: **blen, bolj, brava, borač, vaskrsnik, verem, viholj, glah, greš, krok, samoboj, rogobor, netik trava** i dr. Ostalo je da se provjeri da li su ti nazivi izvorni za okolinu Bijelog Polja, đe je pjesnik rođen, i da li se onđe koriste ili ih je pak autor „pozajmio“ ili „domislio“.

Izvornost i autentičnost fitonima najsigurnije se dokazuju i potvrđuju preko fitotoponima, u kojima su nazivi biljaka leksički fiksirani i etnogeografski ubicirani. Takvi fitonimi jasni su i ne izazivaju nedoumice u pogledu autohtonosti, o čemu postoje brojni dokazi i potvrde u leksikonu *Fitonimi i izoonimi u toponimiji Crne Gore*, (Pulević, V. & Samardžić, N. 2003). Areali fitonima i fitotoponima najčešće se preklapaju i tako na egzaktnan način potvrđuju rasprostranjenje kako biljnih vrsta tako i njihovih naziva na određenom govornom području. Iz ovoga proizilazi uzročno-posljedična povezanost onomastike i fitogeografije i obavezujuća saradnja lingvista, koji izučavaju etimološke i morfološke karakteristike leksema (fitonima), i botaničara, koji egzaktno identifikuju biljke i njihovo rasprostranjenje.

Izvornu povezanost kategorija: toponim – fitonim – biljna vrsta, potvrđuju sljedeći primjeri: Koščelova prodo – **koščela** – *Celtis australis*; Pelinova strana – **pelin** – *Salvia officinalis*; Lipolistov dô – **lipolist** – *Tilia cordata*; Čaplježnica – **čapljan** – *Asphodelus albus*; Čemerikova glavica – **čemerika** – *Veratrum album*; Srijemuška vlaka – **srijemuša** – *Allium ursinum*; Srijensla – **srijensla** – *Prunus mahaleb*; Štavnjaci – **štavanj** – *Rumex alpinus*; Siljevica – **siljevina (silj)** – *Laserpitium siler*; Zanovijetni dô – **zanovijet** – *Petteria ramentacea*; Kostanjica – **kostanj** – *Castanea sativa*; Kostrikovača – **kostrika** – *Ruscus aculeatus*; Tisove ploče – **tisa** – *Taxus baccata* i dr.

Koliko su povezane onomastika (fitonimija i fitotoponimija) i fitogeografija pokazuje veliki broj primjera iz našega leksikona. Tako je u literaturi o flori Crne Gore bio poznat samo jedan lokalitet za vrstu *Allium ursinum*, u dolini potoka Perućica na padinama Komova, đe ju je na početku 20. stoljeća zapazio češki botaničar Josef Rohlena. Međutim, brojni toponimi oblika: Srijemuša, Srijemoški dô, Srijemušnjak i dr. ukazuju na to da vrsta *Allium ursinum* nije rijetka u Crnoj Gori. Tako je i četinarska vrsta **tisa** (*Taxus baccata*) u florističkoj literaturi bila poznata kao rijetko drvo ili žbun na svega desetak lokaliteta. Kako je otkriveno preko 60 toponima oblika: Tise, Tisove grede, Tisovače, Tisovi bori i dr., onomastički je potvrđeno da je ova vrsta nekada imala široko rasprostranjenje i da je degradacijom prorijeđena ili u potpunosti iščezla sa velikog broja lokaliteta (šećena ja za religioznu rezbariju i praznovjerice). I još jedan primjer: granica areala brojnih toponima sa fitonimskom osnovom **pelim/pelin** u cjelosti se poklapa sa arealom vrste *Salvia officinalis*, za koju se veže ovaj naziv. Pri standardizaciji fitonimske leksike crnogorskog jezika prioritet treba uvijek davati narodnim nazivima biljaka koji su potvrđeni u fitotoponimiji, zato se ne smije dopustiti da uvezeni i invazivni nazivi **žalfija** i **kadulja** preko udžbenika i na druge načine potisnu autohtono ime **pelim/pelin**. Neprimjereno bi, čak i smiješno, izgledao iskaz – *žalfija raste na Pelinovu brdu*.

Navodimo kao paradigmu, kako je poznati botaničar i dendrolog, Hans Em (1951: 71–80), profesor Univerziteta u Skoplju, izučio i predstavio makedonska narodna imena za vrste iz roda *Quercus*, čiji je u Crnoj Gori najčešći naziv **dub**, a u novije vrijeme i introdukovano invazivno ime **hrast**. Kao odličan poznavalac sistematike roda *Quercus*, Em je prvo pošao od areala pojedinačnih vrsta, a potom je pratio njihovo narodno imenovanje na 19 uzorkovanih staništa, pokrivši tako čitavu teritoriju Makedonije. Od šest vrsta dubova samo dvije imaju monotipska imena: **cer** (*Quercus cerris*) i **prnar** (*Q. coccifera*). Naziv **prnar** ide još kao homonim i sinonim uz vrstu *Q. lanuginosa*, za koju postoje još četiri naziva: **sitnik**, **krastun**, **blagun** i **bel dab**. I preostale četiri vrste imaju veoma zamršenu mrežu homonima i sinonima, koje je Hans Em prikazao u vidu pregledne tabele i areal-karte.

Narodna nomenklatura vrsta iz roda *Quercus* u Crnoj Gori je još složenija nego u Makedoniji, a tim više što nijesu dovoljno izučeni sistematika i horologija ovog roda, čime je otežana individualizacija fitonima, a time i njihova botanička identifikacija. Za sada se smatra da je u crnogorskoj flori zastupljeno osam vrsta iz roda *Quercus* L. (Rohlena, J. 1942: 18–19), za koje postoji veliki broj narodnih imena: **bjel**, **bjelošum**, **bjelovina**, **buštevina**, **cer**, **ceruca**, **crnika**, **česmil**, **česmin**, **česvin**, **divlji cer**, **dub**, **hrast**, **kakrik**, **kitnjak**, **krâs**, **makedonski hrast**, **medunac**, **ranj**, **ranjevina**, **rast**, **strž**, **šuma**,

skadarski dub i dr. Identični problemi postoje i za brojne druge rodove i familije: *Acer*, *Convolvus*, *Satureja*, *Verbascum*, *Clematis*, *Cichorium*, *Origanum*, *Sambucus*, *Primula*, kao i dosta rodova iz familija: Gramineae, Orchidaceae, Rosaceae, Compositae, Chenopodiaceae i dr.

Poslije Drugog svjetskog rata floru i vegetaciju Crne Gore uglavnom su izučavali botaničari iz drugih jugoslovenskih centara: Beograd, Sarajevo, Zagreb, Ljubljana i dr., đe objavljuju i svoje naučne radove. U svim tim prilikama, što je i prirodno, korišćena je botanička terminologija iz tamošnjih jezika, koja se kasnije prenosila i u crnogorski jezik. Kao ilustraciju navodimo samo jedan od primjera. Godine 1949. grupa beogradskih botaničara na čelu sa Pavelom Černjavskim objavljuje kapitalnu studiju o flori i vegetaciji Skadarskog jezera i okoline u kojoj koriste fitonime iz Srbije: **žalfija** (*Salvia officinalis*), **koprivić** (*Celtis australis*), **pitomi kesten** (*Castanea sativa*), **crnograbić** (*Carpinus orientalis*) i dr., a domaća imena koja su zapazili na terenu stavljaju pod navodnike: „**dub**“, „**rakita**“, „**kasoronja**“, „**ofresina**“ i dr.

U graničnom području Crne Gore i Albanije, a poneđe i dublje u unutrašnjosti ovih zemalja, međusobni uticaj jezika ostavio je tragove u fitonimiji i zoonimiji, koji su čvrsto fiksirani u toponimiji. Primjeri iz Crne Gore: Fraše, Fijernje, Fijer, Fijerska laka, Špate, Duške, Ljepurov dô, Beri, Sorska greda i dr., (Pulević, V. & Samardžić, N. 2003). Ovako složeni problemi mogu se uspješno objašnjavati samo kroz specijalističku saradnju crnogorskih i albanskih onomastičara.

Pod kategorijom *fitonimija* obično se u onomastici podrazumijevaju narodni nazivi rodova i vrsta biljaka, a zapostavljaju se imenovanja biljnih organa (vegetativnih i reproduktivnih) i njihovih morfoloških i anatomskih struktura, životnih formi, terminologija iz razvika i fiziologije biljke, stanišnih uslova, biljnih bolesti i dr., (Pulević, V., 2012: 420–468). Neke od ovakvih imena trebalo bi jezički standardizovati i preporučiti za korišćenje u strukovnim i govornim komunikacijama, makar kao dublete, npr.: **šeme** (sa izvedenicama: **šemenka**, **šemenište**, **šemenjaci**, **šemenjača**, **šemenjast**, **skrivenošemenjače**, **gološemenjače** i dr.), **špica** (**spica**), **pustoklas**, **prijerod**, **prijeranak**, **oklasina**, **priplodak**, **ljetorast**, **kukrika**, **izvodnjak**, **nikalj** (**nik**) i dr.

Poljoprivredna fitonimija je veoma složena onomastička oblast, sa često nerješivim identifikacionim problemima, za čije izučavanje je neophodan multidisciplinarni metodološki prilaz: agronoma, botaničara, lingvista, pa čak i etnologa. Radi se o imenovanjima neograničenog broja biljnih sorti, varijeteta i formi uzgajanih biljaka, kako onih iz prošlosti koje su potisnute iz biljne proizvodnje (a sa njima iščezavaju i stara imena), tako i nazivima novih sorti koje nastaju na razne načine: šifrovanjem, kalkovanjem, prevodima sa stranih

jezika i dr.¹ Poljoprivredne kulture redovno prate brojni korovi, kako oni iz autohtone flore tako i egzotične ili invazivne vrste, koje se kod nas često pojavljuju masovnije nego u zavičaju. Neke od njih zahvaljujući povoljnim uslovima zadivljaju, zauzimajući tako prirodna staništa potiskivanjem autohtone flore i vegetacije. Sve ove biljke, u funkciji prepoznavanja kao agresivnog korova, dobijaju narodna imena koja postaju sastavni dio crnogorske leksike.

U parkovima, cvjetnim zasadima, staklenicima, u zatvorenim prostorima stanova, ugostiteljskih i javnih objekata – skoro isključivo se uzgajaju egzotične vrste, porijeklom iz raznih krajeva svijeta. Njihova dekorativna svojstva se poboljšavaju selekcijom i hibridizacijom i neprekidnim stvaranjem brojnih novih sorti, varijeteta i formi. Radi prepoznavanja u hortikulturi i trgovini svi ovi oblici dobijaju prilagođene narodne nazive, koji su toliko brojni i promjenljivi da ih je nemoguće sistematizovati i prilagoditi za jedan botanički rječnik, u kojemu prvijenstvo imaju imena autohtonih vrsta. Ipak smo u našu *Građu* unijeli jedan broj odomaćenih naziva dekorativnih egzota, uglavnom onih koje se odavno uzgajaju u Crnogorskom primorju i čija su imena prepoznatljiva (Musić, S. 1972; Lipovac-Radulović, V. 1981 & 1997; Popović, D. & Sterniša, A. 1971). I u prošlim stoljećima u Boki hortikultura je predstavljala važan dio opšte kulture življenja, o čemu i danas postoje brojni tragovi, i to ne samo u zapisima i literaturi, već i u preživjelim parkovima, drvoredima, pojedinačnim starim stablima i dr.

Uz rekreativne i estetske karakteristike neke egzotične biljke imaju još i obrazovni i naučni značaj, zato je radi njihova prepoznavanja i identifikacije neophodno formirati „narodne nazive“, što se najčešće postiže prevodima i kalkovanjem standardnih latinskih imena. Takve su vrste: **magnolija, eukaliptus, ginko, cikas, kamforovac, melija, juka, sekvoja, kedar, platan, palma** (nekolike vrste), **jasmin, agava, liriodendron, pavlonia, divlji koštanj** i dr. Neke od pomenutih vrsta, kao što su **cikas** i **ginko**, instruktivni su primjeri pri tumačenju evolucije biljaka što je izuzetno značajno u praktičnoj nastavi biologije. Zato sva ovako stvorena „narodna imena“ treba da nađu mjesto u rječnicima narodne nomenklature biljaka.

Inventarizaciju egzotične i ukrasne flore u Crnogorskom primorju, od Herceg Novog do Ulcinja, izvršila je prije nekolike decenije grupa poznatih beogradskih hortikulturnih stručnjaka: Bunuševac & al. (1971, 1977, 1979), Đakonović, F. (1978), a cetinjske parkove izučili su Vukićević, E. & Vučković, M. (1974).

¹ Više o ovim problemima u radu: Pulević, V.: *Građa za poljoprivrednu fitonimiju Crne Gore*. In: Pulević, V. (2012): *Crnogorske onomastičke studije*, Institut za crnogorski jezik i književnost, Biblioteka Montenegrina, knj. 6.

Kada smo okončali rad na složenom i zahtjevnom projektu o narodnoj nomenklaturi crnogorske flore, videli smo da su izvorni podaci previše oskudni, a često neprozirni i protivurječni, i da se na osnovu njih nije mogao koncipirati jedan cjeloviti fitonimski sistem oblika rječnika, zato smo i naslovili knjigu sa *Građa za fitonimiju Crne Gore*. Priređivač *Građe* potrudio se da kroz dugi i naporni rad sakupi što više onomastičkih podataka, kako fitonimskih tako i fitotoponimskih, da zabilježi kao putokaz svaki literaturni i informatorski izvor. Posebnu pažnju posvetili smo dijalekatskim ubikacijama naziva, da ih vežemo za lokalitete đe su zabilježeni kao i za fitotoponime kao potvrde o njihovu autohtonom postojanju. Ovo je osobito značajno sa stanovišta fitonimskih kartiranja i upoređivanja areala naziva biljaka s arealima vrsta koje nose ta imena. Na osnovu fitonimskih i florističkih karata najsigurnije će se razjašnjavati složene i zamršene homonimske alternative, koje čine neupotrebljivim sve botaničke rječnike koji su zaobilazili ove probleme. Narodni nazivi biljaka su najčešće dijalekatska imenovanja, tako da u jednom kraju mogu označavati ljekovitu biljku a u drugom otrovnu, u jednom drvenastu a u drugom zeljastu i sl. Iz ovih razloga uz svaki fitonim, đe je za to bilo razloga, davali smo kritičke komentare i napomene.

Potreba za jednim sveobuhvatnim botaničkim rječnikom, koncipiranim na osnovnim zakonitostima crnogorskog jezika, veoma je velika. Već tri decenije na Univerzitetu Crne Gore postoje studije biologije, na kojima se pripremaju nastavnici za osnovne i srednje škole, koji preko udžbenika i terenske nastave upućuju učenike u strukturu ekosistema. U takvim komunikacijama uobičajeno se koriste narodni nazivi biljaka. Na Univerzitetu Crne Gore postoje i studije agronomije na kojima se fundamentalno izučavaju botanika i agrobotanika, čiju nastavu, prosto rečeno, obavezno prati narodna nomenklatura biljaka. Predmeti botanika i fitofarmakologija izučavaju se i predaju na nedavno otvorenim studijama farmacije. U bogatoj crnogorskoj flori postoji izrazito veliki broj korisnih biljaka: aromatičnih, ljekovitih, medonosnih, jestivih, dekorativnih, šumskih, pašnjačkih i drugih, čiji su narodni nazivi neophodni kako u laičkoj tako i publicističkoj i stručnoj komunikaciji.

Izrada fitonimskog rječnika je izrazito složen leksikografski poduhvat s obevezajućom multidisciplinarnom kooperativnošću lingvista, botaničara, pa i etnologa (npr. tradicionalističko ljekarstvo). Prije svega Rječnik treba da je cjelovit – da obuhvati sve narodne nazive biljaka koji su u upotrebi u Crnoj Gori, bez obzira na to da li su ta imena autohtona ili uvezena iz drugih krajeva štokavskog područja, ili, pak, dobijena prevodima i kalkovanjem iz stranih jezika. O tome koji će se nazivi biljaka označiti kao prioritetni i standardni, koji kao dubleti, a koji kao sinonimi, predlažeće referentni onomastičari botaničke i lingvističke struke. A jedan od glavnih zadataka pred budućim autorima fito-

nimskog leksikona treba da bude afirmacija onih imena koja su u Crnoj Gori imala široku upotrebu, a vremenom su potiskivana i zamjenjivana invazivnim alohtonim nazivima. Prvenstveno se treba opredjeljivati za one nazive koji su utemeljeni u crnogorskoj fitotoponimiji.

U buduću rječnik treba da uđu i narodni nazivi za takozvane *niže biljke*: alge, lišajevе i gljive. Naročito su značajna narodna imena za gljive, jer se u grupi pečuraka nalazi veliki broj jestivih vrsta, a takođe i otrovnih, koje je neophodno prepoznavati kako preko morfoloških karakteristika tako i preko narodnih naziva. Ove veoma složene probleme mogu da rješavaju samo specijalisti mikolozi u saradnji s lingvistima onomastičarima.

Nadamo se da će u svemu tome od pomoći biti i naša *Građa za fitonimiju Crne Gore*.

Literatura:

- Baldacci, A., *Biljke Cetinjskog polja*, Glas Crnogorca, Br. 28–30, 32–34, 37–38, 39, Cetinje, 1886.
- Balijagić, J., Jovančević, M. & Vreva, M., *Atlas ljekovitog bilja bjelopoljskog kraja*, „Merkator international“, Bijelo Polje, 2009.
- Blečić, V., *Šumska vegetacija i vegetacija stena i točila doline reke Pive*, Glasn. Prir. muz., B(11): 1–108. Beograd, 1958.
- Boričić Tivranski, V., *Rječnik vasojevičkog govora*, Prosveta, Beograd, 2002.
- Bunuševac, T., Vukićević, E. & Mijanović, O., *Dekoratívne biljke Crnogorskog primorja na području Bar – Budva*, Glasn. Šum. fak., – Hort., Ser. C, 39: 35–70, Beograd, 1971.
- Bunuševac, T., Vukićević, E. & Mijanović, O., *Dekoratívne biljke Crnogorskog primorja – područje Bar – Ulcinj*, Glasn. Šum. fak., Ser. C, 51: 57–105, Beograd, 1977.
- Cicmil-Remetić, R., *Toponimija durmitorskog sela Crna Gora*, SANU – Onomatološki prilozi, 16: 323–375, Beograd, 2003.
- Cicmil-Remetić, R., *Toponimija Pivske planine*, SANU – Odeljenje jezika i književnosti, Odbor za onomastiku (Biblioteka onomastičkih priloga), 1, Beograd, 2010.
- Černjavski, P., Grebenščikov, O., Pavlović, Z., *O vegetaciji i flori skadarskog područja*, Glasn. Prir. Muz. Srpske zemlje, B(1–2): 5–91. Beograd, 1949.
- Čirgić, A., *Rječnik govora podgoričkih Muslimana*, Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje – Posebna izdanja, Podgorica, 2007.

- Čirgić, A., *Rječnik njegušskog govora*, Matica crnogorska – Biblioteka crnogorski jezik, Cetinje – Podgorica, 2009.
- Ćupić, D. & Ćupić, Ž., *Rečnik govora Zagarača*, Srpski dijalektološki zbornik, XLIV: IX–XX & 1–615, Beograd, 1997.
- Đakonović, F., *Dendroflora priobalnog unutrašnjeg Bokokotorskog zaliva*, Glas. Republ. zavoda zašt. prirode – Prir. muzeja, 11: 99–131, Titograd, 1978.
- Đoković, Lj., *Rječnik nikšićkog kraja*, CANU – Pos. izd., 68(17), Podgorica, 2010.
- Em, H., Makedonski narodni iminja za vidovi od rodot *Quercus* (dabovi), God. Zbor. zemjed. Šum. fak. Univerz., 3:71–81, 1949/50, Skopje, 1951.
- Gagović, S., *Iz leksike Pive – selo Bezuje*, SANU – Srpski dijalektološki zbornik, LI: 1–312, Beograd, 2004.
- Gagović, S., *Toponimijska slika Bezuja*, (autorsko izdanje), Beograd, 2006.
- Gilić, S., *Rječnik bilja – Građa za hrvatsku fitonimiju*, Rijeka, 2004.
- Gligić, V., *Etimološki botanički rečnik*, Sarajevo, 1954.
- Hadžić, I., *Rožajski rječnik* (građa za diferencijalni rječnik narodnog govora rožajskog kraja), Rožaje, 2003.
- Hadžić, I., *Rječnik rožajskog govora*, Institut za crnogorski jezik i književnost, Lexicographia, 4, Podgorica, 2013.
- IPLB (= Institut za proučavanje lekovitog bilja – Beograd), *Elaborat o proučavanju lekovitog bilja na području Prokletija i Komova*, (rukopis), Beograd, 1966.
- Jokić, B., *Rječnik veličkog govora*, Institut za crnogorski jezik i književnost, Bibl. Lexicographia, knj. 1, Podgorica, 2012.
- Karadžić Stef., V., *Srpski rječnik*, Beč, 1852, (Reprint: „Nolit“, Beograd, 1972).
- Kilibarda, N., *Crnogorska hronika* (roman), Podgorica, 2001.
- Konjević, R. & Tatić, B., *Rečnik naziva biljaka*, NNK Internacional, Beograd, 2006.
- Koprivica, K. J., *Rečnik govora Banjana, Grahova i Oputnih Rudina*, CANU – Posebna izdanja, 47(10), Podgorica, 2006.
- Lakušić, R., *Planinske biljke*, „Svjetlost“, Sarajevo, 1982, (Drugo izdanje, 1988).
- Lakušić, R. & Pavlović, D., *Majerova vresina Myricaria ernestimayeri* Lakušić sp. nova u flori Balkanskog poluostrva, Zbor. Prvog simp. sist. Jugosl. (Sarajevo), 1971, str. 75–83.
- Latković, M. T., *Građa za crnogorski rječnik*, Cetinje, 2007.
- Latković, M. T., *Građa za crnogorski rječnik – drugo dopunjeno i dorade-no izdanje*, Cetinje, 2015.

- Lipovac-Radulović, V., *Romanizmi u Crnoj Gori, jugoistočni dio Boke Kotorske*, Cetinje – Titograd, 1981, (Treće dop. izd. 2004, Novi Sad).
- Lipovac-Radulović, V., *Romanizmi u Crnoj Gori, Budva i Paštrovići*, Novi Sad, 1997.
- Lukšić, V.-V., *Selo Brca – Otisci života i narodnog govora*, Trendy Bar, Sutomore, 2011.
- Markišić, H., *Florističke i vegetacijske specifičnosti Rožaja*, In: Martinović, M. Ž. & Markišić, H., *Priroda Rožaja*, Centar za kulturu – Posebna izdanja. Rožaje, 2002, str. 247–366.
- Markišić, H. & Lakušić, R., *Ljekovite biljke i jestive gljive okoline Rožaja*, Zajednica književnih i naučnih radnika – Posebno izdanje, Rožaje, 1988.
- Milanović, R. M., *Bajkove Kruševice – Istorijska i antropogeografska istraživanja*, SANU – Biblioteka „Hronika sela“, 67, Beograd, 1997.
- Miletić, B., *Crmnčki govor*, Srp. Kralj. Akad. – Srp. dijalekt. zbornik – Rasprave i građa, Knj. IX, Beograd, 1940.
- Mišić, Lj. & Lakušić, R., *Livadske biljke*, „Svjetlost“, Sarajevo, 1990.
- Mitranović, D., *Nekoliko podataka o flori okoline Pljevalja*, Pos. izd. Muz. Srp. Zemlje, 11:12–18), 1913.
- Musić, S., *Romanizmi u Severo-zapadnoj Boki Kotorskoj*, Filol. fak., Beograd, Univer., Knj. XLI, Beograd, 1972.
- Nakićenović, S., *Boka – Antropogeografska studija*, Srp. etn. zbor., knj. XX, Beograd, 1913, (Reprint: Herceg Novi, 1982).
- Otašević, D., *Njeguški rječnik*, Institut za crnogorski jezik i književnost, Biblioteka Lexicographia, Knj. 2, Podgorica, 2012.
- Pančić, J., *Elenchus plantarum vascularium Quae aestate a. 1873 in Crna Gora legit Dr J. Pančić*, Beograd, 1875.
- Petrović, D., *Dijalekatska reč kao temelj istorijskog pamćenja*, „Putevi i dometi dijalekatske leksikografije“ – Zbornik radova Filozofskog fakulteta, Niš, 2013.
- Petrović, D., Ćelić, I. & Kapustina, J., *Rečnik Kuča*, SANU – Inst. srp. jez., Srp. dijal. zbor., LX, Beograd, 2013.
- Popović, M. & Petrović, Đ., *O govoru Spiča – građa*, Srpski dijalektološki zbornik, SANU – Institut za srpski jezik, LVI: 1–275, Beograd, 2009.
- Popović, D. & Sterniša, A., *Flora i vegetacija hercegnovskog područja*, Herceg Novi, 1971.
- Pulević, V., *Prilog poznavanju ljekovitog bilja u flori Crne Gore, njegovo iskorišćavanje i zaštita*, Poljoprivreda i šumarstvo, 11(3–4): 17–48, Titograd, 1965.
- Pulević, V., *Fitonimi pelin, pelim i kaloper u toponimiji Crne Gore*, DANU – Doclea, 4: 227–245, Podgorica, 2003.

- Pulević, V., *O fitonimima iz Crne Gore u Karadžićevom Srpskom rječniku*, Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje, Naučni skup „Vuk Karadžić i Crnogorci“ – Zbornik radova, Cetinje, 2005a, str. 77–121.
- Pulević, V. & Samardžić, N., *Fitonimi i zoonimi u toponimiji Crne Gore*, DANU – Posebna izdanja, Podgorica, 2003.
- Radojević, R., *Iz crnogorske narodne medicine* (Istraživanja u Drobnjaku), Glasnik Cetinjskih muzeja, Knj. 12: 93–130, Cetinje, 1980.
- Radović, R. R., *Nježje* (Zbirka pjesama), „Partenon“, Beograd, 2007.
- Reković, I., *Rječnik plavsko-gusinskog govora*, Institut za crnogorski jezik i književnost, Biblioteka Lexicographia, Knj. 3, Podgorica, 2013.
- Rješenje o stavljanju pod zaštitu pojedinih biljnih i životinjskih vrsta, Službeni list Republike Crne Gore, 76: 3–16. Podgorica, 2006.
- Rohlena, J., *Conspectus Florae Montenegrinae*, Preslia, 20–21, Praha, 1942.
- Simonović, A., *Osreci – selo u Donjoj Morači*, Podgorica, 1998.
- Simonović, A., *Jasenova i Jasenovci od Šćepana do naših dana*, Podgorica, 2000.
- Simonović, D., *Botanički rečnik imena biljaka*, SANU – Posebna izdanja, Knj. CCCXVIII, Institut za srpskohrvatski jezik, Knj. 3, Beograd, 1959.
- Stanić, M., *Uskočki rečnik*, 1 & 2, Naučna knjiga, Beograd, 1990 & 1991.
- Starčević, L. J., *Rječnik izraza i riječi krtoljskoga kraja upotrebljanih u narodnom govoru do kraja 50-tih godina 20-og vijeka*, Igalo, 2003.
- Stijović, R., *Rečnik Vasojevića*, Izdavač: Čigoja štampa, Beograd, 2014.
- Šćepanović, M. M., *Govori i mikrotoponimija Drobnjaka*, (Doktorska disertacija, rukopis, Filozofski fakultet, Beograd), 2007.
- Šilić, Č., *Atlas drveća i grmlja*, „Svjetlost“, Sarajevo, 1973, (Drugo izd. 1883).
- Šilić, Č., *Šumske zeljaste biljke*, „Svjetlost“, Sarajevo, 1977.
- Šilić, Č., *Endemične biljke*, „Svjetlost“, Sarajevo, 1984, (Treće izd. 1988).
- Šilić, Č., *Ukrasno drveće i grmlje*, „Svjetlost“, Sarajevo, 1990.
- Šilić, Č., *Botanička bašta planinske flore Crne Gore Kolašin (Dulovine)*, Valjevo, 2006.
- Šiljak, M. & Dinić, A., „Botanički rečnik“ Dragutina Simonovića – Potreba revizije i dopune. Bull. Mus. Hist. Nat. Ser. Biolog., B (48): 199–202. Beograd, 1993/94.
- Šlaković, S., *Rječnik osmanske leksike barskoga kraja*, Institut za crnogorski jezik i književnost, Lexicographia, 5, Podgorica, 2013.
- Šoć, L. B., *Romanizmi i grecizmi u crnogorskom jeziku* – Kontinentalni dio Crne Gore, Centralna narodna biblioteka Crne Gore „Đurđe Crnojević“, Posebno izdanje, Cetinje, 2002.

- Šulek, B., *Jugoslavenski imenik bilja*, Zagreb, 1879.
- *Šumarska enciklopedija* (1/1980, 2/1983, 3/1987), Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb.
- Tadić, B., *Smriječno – selo u Pivi*, Cetinje, 2004.
- Tijanić, M., *Toponimija Župe pivske*, (Rukopis).
- Vajs, N., *Hrvatska povijesna fitonimija*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Posebna izdanja, Zagreb, 2003.
- Vujičić, M., *Rječnik govora Prošćenja kod Mojkovca*, CANU – Posebna izdanja, 29(6), Podgorica, 1995.
- Vukićević, E. & Vučković, M., *Dendroflora Cetinja*, Zbornik radova sa Simpozijuma povodom 100 god. prve jugoslovenske dendroflоре Josifa Pančića, SANU – Odel. prir. mat. nauka, 1(1): 111–124, Beograd, 1974.

Vukić PULEVIĆ

PHYTONYMS OF MONTENEGRO PROJECT

So far, there has not been any organized venture in Montenegro that would deal with the study of Montenegrin phytonymy in the full sense of the word. Mostly everything was reduced to the occasional notes of individual authors and partial data in books with some other content. In order for the *Phytonyms of Montenegro* project to begin as thoroughly as possible, it was necessary to collect as much historical information as possible.

The preparation of a phytonymy dictionary is a highly complex lexicographic undertaking with the mandatory multidisciplinary co-operation of linguists, botanists, and ethnologists (for example, traditional medicine). First of all, the dictionary should be comprehensive – to include all the national names of plants that are in use in Montenegro, regardless of whether these names are autochthonous or imported from other parts of the Štokavian area, or, in turn, obtained by translations and borrowing from foreign languages. One of the main tasks for the future authors of the dictionary should be the affirmation of those names that were widely used in Montenegro, but were suppressed over time and replaced by invasive allochthonous names. Primarily, it is necessary to choose those names that are grounded in Montenegrin phytonymy.

Key words: *phytonyms, Phytonyms of Montenegro project, Montenegrin language, autochthonous names, onomastics*